

Introducere

Aspecte privind izvoarele istorice referitoare la Republică

Analizarea perioadei istorice referitoare la începuturile Republicii romane prezintă reale dificultăți, în special pentru etapa de început, din cauza izvoarelor puține (insuficiente) ce constau în principal din descoperiri arheologice, din unele materiale documentare (constând în *Lex duodecim tabularum*¹, *Fasti consulares*², *Tabulae Pontificum*³), dar și scrierile istoricilor antici greci și romani care, în cea mai mare parte a lor, nu ne-au parvenit, fiind distruse sau dispărute, ceea ce s-a întâmplat și cu foarte multe din documentele oficiale.

Odată cu evoluția societății romane, începând cu secolul al III î.Cr. se poate observa o tendință tot mai accentuată spre valorificarea trecutului istoric pentru implementarea în conștiința cetățeanului roman a vechii epoci glorioase și a legăturilor ancestrale cu ceea ce a reprezentat atunci culmea lumii civilizate, adică Grecia.

În general, pentru antici, istoriografia presupunea diverse maniere de a scrie istoria, existând mai multe specii istorice,

¹ Legea celor XII Table, redactată în jurul anului 450 î.Cr.

² Acestea erau liste ale celor mai importanți magistrați de la Roma începutului de Republică.

³ La începutul Republicii, *Pontifex maximus* întocmea și publica calendarul festivităților religioase și al zilelor de judecată pentru anul următor. Ulterior, în aceste documente au fost incluse și alte evenimente importante din societatea romană.

precum *historia*, *annales*, memorii, *comentarii*, biografii, epitome. Fără să intrăm în detalii referitoare la sensurile acordate de romani noțiunii de *historia*, vom menționa că în sens restrâns, în opinia unor antici, acest termen desemna la Roma cronică a unor evenimente recente, contemporane autorului său. Desigur, există și un sens mai larg al acestui termen care include mai multe specii istorice⁴.

Cea mai veche și specific romană specie de istorie o reprezintă *annales* (analele), prin care se povesteau evenimentele trecutului într-o ordine cronologică, dar care cuprindeau și diverse legende și mituri. Autorii de lucrări intitulate *Historia*, în sens restrâns, vizau nu doar latura evenimentială, ci și cauzalitatea fenomenelor. Exponenți de seamă a acestei concepții privitoare la *historia* sunt considerați Sisenna, Sallustius, Asinius Pollio și Tacit.⁵

O specie istoriografică tipic romană a fost reprezentată de *res gestae*⁶ care erau scrieri ce vizau fapte relativ recente, fără a exclude și prezentarea unor evenimente vechi. În opinia istoricului latin Sempronius Asellio⁷, *res gestae* vizau cauzele și scopurile acțiunilor istorice fără să fie nevoie de o respectare riguroasă a ordinii cronologice. Sallustius acordă însă o semnificație mai largă noțiunii de *res gestae*, incluzând în această specie și monografia.

O altă specie de scriere istorică antică o reprezintă breviariul istoric. Acest gen de scriere are în vedere o prezentare rezumativă, succintă a evenimentelor. Unii autori, precum

⁴ A se vedea în acest sens, E. Cizek, *Istoria în Roma antică. Teoria și poetica genului*, Editura Teora, București, 1998, pp. 15-19.

⁵ *Idem*, p. 21.

⁶ Termen care în traducere liberă înseamnă „fapte petrecute ori săvârșite”.

⁷ Sempronius Asellio (160-90 î.Cr.), om politic și istoric latin. A scris *Historiae*, lucrare compusă din 14 cărți în care se abordează istoria contemporană a anilor 141-91 î.Cr.

Eutropius⁸, foloseau pentru acest gen de operă scrisă termenul latin de *breviarium*⁹, dar foarte mulți autori preferau termenul de origine greacă *epitoma*, care are același înțeles.

Memorialistica a fost o specie istorică întâlnită destul de frecvent la romani și viza, de regulă, o perioadă limitată în timp.

Fără pretenția de a trata în mod exhaustiv lista istoricilor timpurii, romani și greci, ne vom opri asupra câtorva nume, devenite, de altfel, foarte cunoscute.

Quintus Fabius Pictor¹⁰, aristocrat roman, a scris în limba greacă o istorie a Romei, legând originile acestui oraș de miticul personaj Aeneas până la finele celui de-al doilea război punic. Din opera sa, atât cât ni s-a transmis, rezultă cu evidență tendința de eroizare și exaltare a faptelor cetățenilor romani. Ceea ce se remarcă de către unii istorici este faptul că Q. F. Pictor a reușit să scoată istoria din tagma preoților oficiali¹¹.

Gnaeus Naevius, poet și dramaturg, a compus în limba latină un poem epic despre primul război punic (*Bellum punicum*), operă prin care ne-a transmis importante informații referitoare la istoria veche a Romei.

Primul istoric roman care a scris în limba latină a fost Marcius Porcius Cato Censorius (Cato cel Bătrân), cunoscut, printre altele, și pentru opera sa istorică *Origines* (Origini) în care abordează istoria Romei de la fondarea ei până în anul 149 î.Cr.

Romanii au intrat în atenția istoricilor greci odată cu victoria asupra regelui Pirus al Epirului din anul 275 î.Cr.

⁸ Eutropius a trăit în sec. al IV-lea d. Cr. și a fost un istoric roman ce a scris lucrarea *Breviarium Ab Urbe Condita*, prezentând evenimentele istorice de la întemeierea Romei până în vremea împăratului Iovian (364).

⁹ Termenul latin de *breviarium* înseamnă privire generală, prezentare sumară.

¹⁰ Q. F. Pictor (sec. al III-lea î.Cr.) a fost om politic și istoric latin a cărui operă a constituit un important izvor pentru alți istorici, precum Polybios, Dionysios din Halicarnas și Titus Livius.

¹¹ M. Crawford, *Roma republicană*, Editura Meridiane, București, 1977, p. 10.

Astfel, primul important istoric grec, Timaios¹², nu s-a mulțumit să scrie doar despre războiul romanilor cu regele Pirus, ci a făcut cercetări cu privire la religia romană, tradițiile acestora, precum și despre clasele censitare.

Un alt istoric de origine greacă a fost Polybius care a ajuns ostatic la Roma în anul 167, a stabilit puternice legături de prietenie cu membrii aristocrației romane, devenind un admirator al Romei. Opera sa istorică este singura care ne-a parvenit aproape intactă.

Posidonius, contemporan cu etapa sfârșitului Republicii, a scris o istorie a Romei, continuând-o pe cea a lui Polybius. A fost un mare admirator al valorilor tradiționale romane.

În fine, în materia izvoarelor istorice nu poate fi înlăturată nici tradiția orală, care ne relatează o serie de episoade interesante, pitorești și dramatice, dar multe din ele au caracter legendar și nu pot fi considerate dovezi autentice.

Pentru ultimul secol al existenței Republicii crește foarte mult atât natura, cât și cantitatea informației prin apariția a importante volume de scrieri, din care o mare parte au supraviețuit. Astfel, avem numeroasele scrieri ale lui Cicero, dar și Sallustius ori Appianus, fără a-i neglija pe Plinius cel Tânăr, Tacitus, Ammianus Marcellinus, precum și pe alți istorici romani, toți aceștia oferindu-ne informații de prim rang pentru epoca mai târzie a Republicii.

În urma cercetărilor întreprinse un cunoscut clasicist român¹³, acesta a evidențiat mai multe trăsături esențiale și comune ale istoriografiei latine.

O primă trăsătură ar consta în *vocația instructivă și moralizatoare*, ceea ce conferea scrierilor istorice calitatea de instrument călăuzitor, educativ.

¹² S-a născut la Tauromenium (Taormina de astăzi) și a fost exilat de regele Agatocles al Siracuzei la Atena unde a activat timp de 50 de ani.

¹³ E. Cizek, *Istoria în Roma antică...*, op.cit., pp. 37-39.

O a doua trăsătură consta în *semnificația patriotică*, fapt ce făcea ca omul roman să devină centrul universului pentru istoric, iar poporul roman era considerat un popor ales, *princeps populus*, după cum se exprima Titus Livius.

A treia trăsătură consta în *spiritul partizan* deoarece istoricii romani erau dependenți, la început, de diverse facțiuni politice și mari familii conducătoare, apoi de apartenența la partida optimaților sau popularilor, pentru ca în epoca Imperiului să se integreze fie în cercul împăraților, fie al opozanților acestora. Această trăsătură va face ca opera lor să sufere o anumită deformare a istoriei¹⁴.

O altă trăsătură consta în faptul că scrierile istorice urmau o *coloratură literară* deoarece foloseau retorica și poezia ca instrumente de exprimare¹⁵.

În fine, o ultimă trăsătură pe care o amintim aici este *autonomia stilistică* diferită de la unii scriitori la alții. Astfel, unii preferau stilul patetic și persuasiv, iar alții o modalitate de exprimare austeră, sobră și antiretorică.

¹⁴ *Idem*, p. 38.

¹⁵ *Ibidem*.